Därtill kommer kortformen *Ole* i G 21 och 36. En kvinna med namnet *Oluf* (isl. *Olof*) omtalas i S 34. Utan tvivel beror namnets popularitet i främsta rummet på den starka utbredning, som kulten av S:t Olav har fått på Gotland. Han hade grundat den kristna kyrkan på ön, och han var därför landets apostel och skyddshelgon. Hans gestalt har i hög grad fängslat folkfantasien; om en rik tradition vittnar berättelser i Gutasagan och i Strelows gutniska krönika (1633). Se härom *Svenska landskapslagar* 4 (1943), s. 293, 306 f.; jfr också N. Lithberg och E. Wessén, *Den gotländska runkalendern 1328* (1939), s. 98 med där cit. litt.

Intressant är inskriftens formulering: »Olav ... har gjort oss». Stenarna tänkas själva meddela detta till den vandringsman, som undrande och dröjande har stannat inför de vackra portstolparna och deras runor. Liknande uttryck finnas på flera gotländska gravhällar och även i andra runinskrifter; se härom G 3 med där anförda exempel.

9. Storms, Vamlingbo sn.

Litteratur: L 1857, S 194. J. H. Wallman, Öländska och gothländska fornlemningar, 1830 (ATA).
Avbildning: Wallman, teckning (a. a. fig. 2; även i Liljegren, Fullständig Bautil: L 1857).

Inskriften fanns enligt Carl Säve »å en grindstolpe af sandsten vid Storms gård» vid landsvägen ett stycke N om Vamlingbo kyrka. Säve hade granskat den år 1844. Tidigare (1830) hade den iakttagits och avbildats av lektor J. H. Wallman: »Sandstenspelare med figurer i bas-relief och runor; vid Storms.» Höjd över marken 5 fot, bredd ¾ fot. — L 1857: »På en prydlig uthuggning vid öfra ändan af en fyrkantig stolpe af sandsten.» — Senare uppgifter saknas, och den ornerade och runristade stenstolpen har förgäves eftersökts av v. Friesen 1923 och av Wessén 1944 och 1961. Ingen på gården har sett den eller känner till, att den någonsin skall ha funnits. En huggen stolpe av sandsten står visserligen vid Storms på s. sidan av avtagsvägen västerut till Bilds och Kastelle, vid infarten till en plats utanför ladugården. Men den saknar alldeles spår av ornering och runor och kan därför knappast vara den av Wallman tecknade.

Inskrift (enligt Säve):

... k : stulpa : aḳs (el. **aſs**) **nano ...**

»... stolpe (el. stolpar) ...»

Wallman har läst: **... k : stulpa : afs - n -.**

10. Vamlingbo sn. Nu i Statens Historiska Museum.

Pl. 88.

Litteratur: SHM Inventarium 1887, nr 8329; H. Pipping i VHAAkad:s Månadsblad 1900, s. 60; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 131.
Äldre avbildning: Konturteckning 1/1 i SHM Bil. till Inv. 8329: 4.

Ringspänne av brons, med runor inristade på baksidans plan. Enligt uppgift funnet i Vamlingbo sn, inköpt jämte några andra fornsaker till Statens Historiska Museum i jan. 1887. Inv.-nr 8329: 4.

»Ett slutet ringspänne af brons, väl bibehållet. Ringens öfversida trefasetterad, slät, utan ornament, endast vid 'föreningsstycket' en svagt graverad, uddig linie utefter kanten. Vid den egentliga ringens ändar två uppstående, korta, runda tappar. — Baksidan plan, slät, med fint inristade runor nästan rundt hela spännet. Flera äro emellertid bortnötta af nålen och några äro utplånade (till största delen) genom att ergen afskrapats ... Spännet betäckt med fin, grön, svagt glänsande erg. Ringens tjocklek vid midten 0,3 cm.; föreningsstyckets 0,2 cm. Nålens längd (oberäknadt böjning och spiral) 5,8 cm.»

Inskrift:

- raþu . . . - kui . . . us . . .
5 10

»Tyd du! . . .»

Runorna äro, så långt de säkert kunna urskiljas, av den yngre runradens vanliga (»danska») form, sålunda ᚴ och ᚿ.

Brate har år 1903 trott sig kunna läsa: **raþu k faaif ik**[**iku**] **tfm . . . ubus . . . ifaþi**. Men han medger, att vissa runor äro osäkra och kanske felaktiga. Början av inskriften kan vara att läsa: »*Raþ-þu. Ik faa ik Ingulfr.* Tyd du! Jag ristar, jag Ingulv. I slutet torde pret. **faþi** förekomma.»

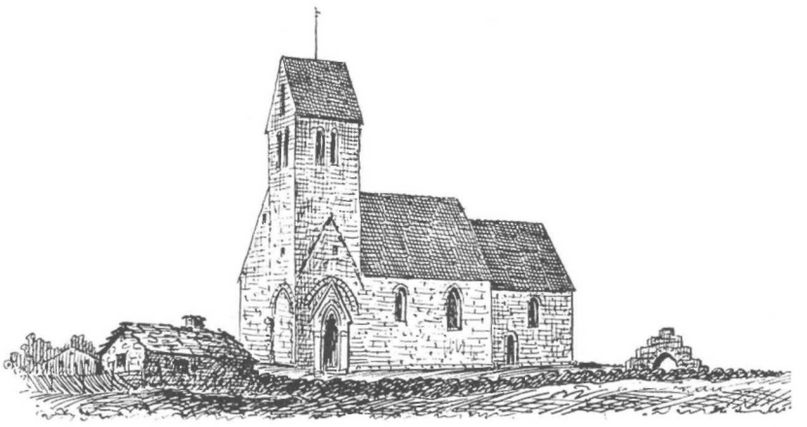

Hamra kyrka.

Carl Linnæus berättar i sin *Öländska och Gothländska resa* (1745), s. 254, följande om sitt besök i Hamra den 8 juli 1741: »Hambre-Kyrka, Annexen til Öja, låg en half mihl längre bort åt Östra hafsidan. På kyrkogården läste wi fem Runstenar. Wi wete intet huru det kommer, at Namnen, om hwilket Runstenarna äro skrefne, på de mästa stenar äro fördärfwade.» Inskrifterna på de fem runstenarna har Linnæus antecknat i sin handskrivna resedagbok, *Iter Gotlandicum* (hs i Linnean Soc., London), s. 356. Dessutom har han meddelat dem till biskop Wallin i den förteckning över gotländska runinskrifter, som han har överlämnat till honom (*Analecta Gothlandica* 1, s. 640); de upptagas där i följande ordning: G 11, G 14, G 15, G 13 och G 12. Den reflexion, som Linnæus har gjort om namnen på runstenarna, lyder i den handskrivna reseberättelsen: »Wij vete intet, huru thet kommer, att på de mäste Runstenarna är framför alt annat altid nambnet förderfwat på Personen, öfwer hwilken thet skrifs.»

Biskop Wallin har mycket intressanta meddelanden, vilka tillsammans med hans teckningar visa, att gravhällarna på Hamra kyrkogård i stort sett ännu lågo kvar i ursprungligt läge på de olika gårdarnas gravplatser på kyrkogården. Någon omläggning av kyrkogården hade uppenbarligen ännu icke skett här i Hamra (*Analecta Gothlandica* 1, s. 699 f.): »Uti Hamre woro åtskilliga runstenar, men meränDels illa medfarne och otydelige. Där til war tiden så kort at man icke feck tid, at skura stenarna rena, ej eller så Geometrice aftaga dem, som jag hade tänkt.» Wallin omtalar sammanlagt 7 stenar med runor, först G 12, G 13, G 14 och G 11, av vilka fyra han också har teckningar (se nedan). Därefter fortsätter han: »Den 5te låg längre öster, strax wid Kyrk-muren, och war så af tak-drop förskämd, at man allenast af et hörne kunde förnimma, at der warit Runor uppå. — Den 6 stenen låg wid stordörren, och war aldeles skråflig och otydelig. — En half öfre del af en dito låg där brede wid, som war den 7de, med tydeliga runor, som woro aldeles bortgömda af sol-bakad tjära, hwilken jag ock rönte, icke under 4 a 5 timmars arbete lärer kunna ur ristningen uprifwas.» Inskrifterna på dessa tre känna vi alltså icke. Intressant är, att alla de fyra gravhällar, som Wallin avbildar och som av allt att döma ännu lågo kvar på ursprunglig plats, voro orienterade i väster och öster, liksom säkerligen kyrkogårdens alla gravar, med huvudändan i väster och mittkorsets fot i öster.

I sitt här förut (s. 2) omtalade brev till Vetenskapssocieteten i Uppsala (dat. Göteborg den 2 aug. 1746 och tryckt i *Acta Scientiarum 1743*, 1749) framhåller Wallin, att han icke själv med egna ögon har sett alla de runmonument, som ingingo i hans samlingar och som han ämnade beskriva i sin planerade *Runographia Gothlandica*. För några, särskilt från stora vägen mera avlägset liggande kyrkor, kallade annexer, hade han måst lita till meddelanden av goda vänner. Som exempel nämner han just

Hamra kyrka. Och bland sina medhjälpare omtalar han två: dels Linnæus, dels kyrkoherden i Gothem Anders Cedrén. »Templa quidem ecclesiarum a via regia magis remotarum (annexas dicunt) mihi nonnulla oculis usurpata non sunt, verbi gratia *Hambre*: ejus autem monumenta, si recte memini, observavit in Itinerario suo Cl. Dn. Linnæus. Quæ autem hac in re desunt, ab amicis transmitti facile possunt, si ita opus sit. Hæc vero quæ trado, aut ipse descripsi manu mea, prona in terram facie, minutissima quæque rimatus, aut a fideli meo tunc temporis in visitationibus Achete et Runognosta perquam perspicaci, hodie Pastore Gothensium vigilantiss. Dn. And. Cedren delineata, cum ἀρχετύποις exacte contuli. Doleo tantum tot lacunas, fractis aut detritis saxis, senium partim, partim quoque injuriam hominum peperisse.» Tyvärr äro varken teckningar eller meddelanden i Wallins samlingar (*Analecta Gothlandica*) signerade, och man vet därför icke alltid, från vem de ursprungligen härröra.

Då C. G. Hilfeling ett halvt århundrade senare (år 1799) besökte Hamra kyrka, var situationen för de runristade gravhällarna mycket förändrad (F m 57: 6, s. 81): »d. 12 Morgonen bittida rengjordes Runstenarne på Hamre kyrkogård och lästes hvad läsas kunde som ej var mycket, ty de voro de mäst förstörde jag hittils träffat, förmodeligen och vid sidsta kyrkereparationen fullkommeligen blifvit ruinerade.» Hilfeling omnämner sedan G 11 och G 14 såsom i någon mån läsbara och fortsätter: »Utom desse bedröflige lämningar voro väl 4 à 5 stycken, men ej värde at påse såsom knapt et enda ord kunde utletas.» Det är dessa 4 à 5 stycken, som Liljegren upptager i sina *Runurkunder* som nr L 1805–1808.

N. J. Ekdahl 1826: »Den derpå följande morgonen [26 juni 1826] begaf jag mig till Hamra, annexen till Öja, hvarest voro 4 runstenar hvaraf de två voro oläsliga och de öfriga fragmentariska.»

Kyrkoinventarium 1830: »Inskrifter: inga ... Runstenar: inga. Likstenar på Kyrkogården af Sandsten 12 stycken, helt släta och utan alla inskrifter.»

Carl Säve har år 1844 återfunnit tre av de fyra runristade gravhällar, som finnas upptagna hos Hilfeling och Liljegren: L 1801, 1803 och 1804. L 1802 har han ej kunnat återfinna. På ytterligare två stenar har han kunnat läsa enstaka ord; han identifierar dem, naturligtvis ganska godtyckligt, med L 1805 och 1806 (se nedan G 16 och G 17). Om L 1807 och 1808 anmärker han: »af dessa och kanske flera stenar återfunnos flere stycken och småbitar med spor efter runskrift.»

C. J. Bergman (i: *Gotlands Allehanda* 24.12.1885): »I och vid kyrkan finnas 8 grafstenar med runinskrifter, men alla stympade och ofullständiga.» De 8 runristade gravhällarna åsyfta utan tvivel S 178–185 (L 1801–1808) och utgöra sålunda icke någon självständig iakttagelse av Bergman.

11. Hamra kyrka.

Litteratur: L 1801, S 178. C. Linnæus, Iter Gotlandicum (hs i Linnean Soc., London), s. 356; G. Wallin, Analecta Gothlandica 1, s. 640 (Linnæus), 699, 704; C. G. Hilfeling, Resejournal 1799 (F m 57: 6), s. 81 f.; J. H. Wallman, Öländska och gothländska fornlemningar, 1830 (ATA), fig. 23a.

Avbildningar: Wallin, teckning (a. a. s. 704); Wallman, teckning (a. a. fig. 23a; även i Liljegren, Fullständig Bautil: L 1801).

Runristad gravhäll. Enligt Wallin låg stenen på kyrkogården i samma linje som G 14, »närmare kyrkan och hörer Lars Lilla Sindere el. Sindarfwe til. På östra och westra Kanten stodo inga runor.» Stenen var enligt Hilfeling (1799) redan sönderslagen i två delar; detta antydes även på Wallins och Wallmans teckningar. — J. H. Wallman: »Hamra kyrkogård». — Carl Säve har granskat inskriften år 1844. — E. Wessén 1947: »Troligen den sten, som ligger på södra sidan av kyrkan, 1 m. från korets sydöstra hörn, invid själva kyrkomuren, den andra stenen från Ö. Totalt utsliten; knappast en enda runa är säkert läsbar.»

Gravhällen har haft trapetsoid form. Mitt på stenen har funnits ett rikt ornerat kors, bäst återgivet av Wallman (fig. 13).